

EPIGRAPHICA (III)*

INSCRIPTII DIN SARMIZEGETUSA

1. Cu mai bine de patru decenii în urmă Prof. O. Floca a pus din nou în discuție¹ inscripția unui altar de marmură din Sarmizegetusa (fig. 1), publicat întâi de B. Jánó² și apoi de G. Finály³, propunând următoarea lectură:

Aes(culapio) et Hyg(iae) / pro salute / Aeliae Florae / C(aius) Mett(ius) Protinus Ca[s]/sian(us) Florae fil(ius) [et] / C(aius) Met[t]ius Cassian(us) (duum)[vir] col(oniae) v(otum) s(olverunt) l(ibenter) m(erito).

Altarul ar fi fost deci închinat divinităților medicinei în sănătatea Aeliei Flora de către C. Mettius Protinus Cassianus *Florae fil.* și C. Mettius Cassianus⁴. Surprinde însă filiația *Florae fil.*, cu atât mai ciudată cu cât în inscripție e pomenit, în afară de mamă, duumvirul, despre care avem toate motivele să credem că era soțul acesteia. Pentru a lămuri lucrurile sînt necesare cîteva observații.

În r. 4 nu se află litera C, ci ligatura E + T; nu e scris Protinus ci Proteni cu ligatura N + I; în r. 4—5 nu e *Ca[s]/sian(us)* ci *Ca[s]/siani* cu ligatura N + I. Și acum cîteva observații mai mărunte: în r. 1 ligatura E + T; în r. 2 T + E; în r. 3 un T inutil în ligatura T + A + E și ligatura A + E; în r. 4 N + I; în r. 5 N + I și A + E; nu putem ști dacă a fost scris FIL, FILIAE sau FILIOR; în r. 6 a fost uitat un T în cuvîntul *Met(t)ius*⁵; ligatura M + E. Semnele despărțitoare sînt, pe alocuri, uitate.

Textul primește următoarea formă:

Aes(culapio) et Hyg(iae) / pro salu[t]e / Aeli<t>ae Flora[e] / et Mett(iorum) Proteni, Ca[s]/siani, Florae fil[ia]e / C(aius) Met(t)ius Cassian(us) IIVI[r] / col(oniae) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(eritis).

Altarul e dedicat de C. Mettius Cassianus, duumvir al Sarmizegetusei, în sănătatea soției, Aelia Flora, a celor doi fii, C. (?) Mettius Protenus, C. (?) Mettius Cassianus și a fiicei sale, Mettia Flora. Dedicantul e foarte probabil greco-oriental de origine. Dovada ar putea fi *cognomen*-ul Protenus (din Πρωτος, Πρωτεύας sau Πρωτῆς) al primului născut, dar un indiciu este și *cognomen*-ul Cassianus, derivat

* *Epigraphica (I) în Sargetia*, XI, 1975; *Epigraphica (II) în Apulum*, XIII, 1975, p. 677—682.

Dintre inscripțiile discutate în prezentul articol nr. 1 și 7 se află în Muzeul Arheologic din Sarmizegetusa, iar nr. 2, 3, 4, 5, 6 în Muzeul Arheologic din Deva.

¹ O. Floca, *AISC*, I, 1928—1932, p. 104—105 = *AnnEp*, 1933, 19.

² B. Jánó, *ArchÉrt*, XXXII, 1912, p. 406.

³ G. Finály, *ArchAnz*, 1913, p. 335.

⁴ O. Floca, loc. cit.

⁵ *ibidem*.

Fig. 1 — Altar închinat lui Aesculapius și Hygia (Muz. Sarmizegetusa).

din *nomen*-ul Cassius, ambele fiind răspândite în zona menționată⁶. Fiica a primit *cognomen*-ul mamei sale.

2. G. Téglás și P. Király au publicat în 1887⁷ jumătatea de jos a unui altar de marmură (fig. 2). Lectura din CIL, III, 7961 este aproape identică cu cea dată de cei doi autori:

DIAN
RHARAI
RVM·NVMi
NI·DICATVS
VOTVM·PO
·SVIT·

⁶ H. Wuthnow, *Die semitischen Menschennamen in griechischen Inschriften und Papyri des vorderen Orients*, Leipzig, 1930, p. 62—63; N. Gostar, *Sargetia*, III (= *Contribuții la cunoașterea regiunii Hunedoara*), 1956, p. 62—63; S. Sanie, *ActaMN*, X, 1973, p. 157—158.

⁷ G. Téglás, P. Király, *AEM*, XI, 1887, p. 234, nr. 2 = CIL, III, 7961.

Fig. 2 — Fragment de altar (Muz. Deva).

A. v. Domaszewski, care a văzut piesa, a socotit r. 1—3 drept sigure⁸. Cu toate acestea, ele nu au nici un înțeles. Lectura, oferită ulterior de G. Téglás, în 1902⁹: *DIANAE TARHARARUM NUMINI DICATUS VOTUM POSUIT*, e fantezistă. Mențiunea făcută de G. Téglás¹⁰ că piesa a fost descoperită în cursul săpăturilor întreprinse de el nu e, din păcate, destul de precisă. Ar putea fi însă vorba de săpăturile din 1881—1882 de la templul zeilor sirieni, *mithraeum*, templul I și II al lui Malagbel și de la templele lui Bel Ammon și Iupiter Dolichenus¹¹, lucru care, așa cum se va vedea mai departe, nu e lipsit de însemnătate.

În r. 1 se poate reconstitui grafic *cognomen*-ul [*Clau*]dian[us] al dedicantului. Deoarece formula de încheiere nu putea fi alta decât *e/[o]rum num[i]/ni dicatus / votum po/suit*, ultima literă a r. 2, din care se vede partea de jos a hastei, e E. Comparînd litera R din r. 3 cu ceea ce se mai vede din prima literă rămasă în r. 2, reiese că aceasta din urmă nu putea fi tot R, ci X sau, mai degrabă, K. Toate aparențele ne conduc la numele semit al unei localități. Ajuns aici, Prof. N. Vlăssă mi-a dat un prețios ajutor sugerîndu-mi numele orașului Carrhae. Într-adevăr acesta, pronunțat Hārān în ebraică, siriană și arabă¹², e transmis, pe lângă transcrie-

⁸ CIL, III, 7961.

⁹ G. Téglás, *Hunyadvármegye földjének története*, I, Budapest, 1902, p. 67.

¹⁰ *ibidem*.

¹¹ *op. cit.*, p. 62—63; pentru localizarea acestor puncte v. C. Daicoviciu, H. Daicoviciu, *Ulpia Traiana*, București, 1962, pl. I; C. Daicoviciu, *RE, Suppl.*, XIV, 1974, 615—616.

¹² Weissbach, *RE*, X, 2 [1919], 2010.

rile obișnuite: Κάρραι, Καρρά, Carrae, Carrhae¹³, și în formele: Χαρράν,¹⁴ Χάρραν¹⁵. Charran¹⁶, Charrae¹⁷ sau Charra¹⁸, mai apropiate de pronunțarea semită. Primele două rînduri din inscripție se citesc fie [Clau]dian[u/s e]x Hara e/..., fie [Clau]-dian[us / ex] Khara e/... Prefer a doua variantă mai întii fiindcă, judecînd după ceea ce a rămas din literă, aceasta pare să fi fost K și nu X, apoi fiindcă înaintea lui H nu se văd urmele vreunui semn despărțitor și, în sfîrșit, fiindcă dedicantul va fi transcris numele orașului natal în latină cît mai apropiat de pronunțarea din limba sa maternă.

Inscripția are următorul text:

...[Clau?]dian[us / ex] Khara e/[o]rum num[i]/ni dicatus / votum po/suit.

Carrhae s-a bucurat de o situație cu totul deosebită în imperiu în cadrul politicii ofensive pe frontul parthic, reluată de M. Aurelius și L. Verus. De la aceștia a primit rangul de *Colonia Aurelia*, iar locuitorii titlul de φιλορωμαῖοι,¹⁹ pe cînd Commodus a adăugat orașului calitatea de *metropolis Mesopotamiae*²⁰. Foarte puternică și răsfrîngîndu-se în toate direcțiile a fost influența romană asupra orașului chiar în vremea domniei atît de orientalizante a lui Severus Alexander²¹. Puțin după aceea, în 238, găsim Carrhae sub stăpînirea sassanidă. Orașul a fost recucerit de romani în 242 și pierdut la începutul domniei lui Philippus²². Soarta sa de mai tîrziu nu ne mai interesează pentru istoria Daciei romane. Fostul cetățean al înfloritorului oraș din nord-vestul Mesopotamiei va fi venit în Dacia ca militar sau negustor în a doua jumătate a sec. II sau la începutul sec. III. E greu de spus dacă și-a romanizat numele în Carrhae sau odată ajuns în mediul roman din Dacia. Altarul îl va fi închinat vreunei divinități siriene sau chiar din Carrhae²³.

3. În anul 1910 G. Téglás a publicat un fragment al unei inscripții de marmură descoperite la Sarmizegetusa și făcînd parte dintr-o colecție particulară din Mintia²⁴, citind următoarele:

VAL

ACT

I · PA

În lapidarul Muzeului Arheologic din Deva, unde piesa a fost adusă între timp, am găsit încă un fragment aparținînd aceleiași inscripții. Împreună, cele

¹³ op. cit., 2009—2010.

¹⁴ Acta apost., 7, 2—3; Euseb., Onomast., 301, 27: Χαρράν... νῦν... Καρρά καλουμένη πόλις.

¹⁵ Kedren., I, 48.

¹⁶ Hieronym., De situ, 112, 1 (de Lagarde): Charran civitas Mesopotamiae trans Edessam, quae usque hodie Carra dicitur.

¹⁷ Ambros., De fuga saec. 20.

¹⁸ Tab. Peut.

¹⁹ T. E. Mionnet, Description de médailles antiques, grecques et romaines V, Paris, 1811, p. 593, nr. 3: ΑΥΡ·ΚΑΡΡΗΝΩΝ·ΦΙΛΟΡ·ΚΟΛ; p. 594, nr. 6: ΚΟΛ·ΑΥΡ·ΚΑΡΡΗΝΩΝ; v. Weissbach, op. cit., 2015.

²⁰ T. E. Mionnet, op. cit., p. 594, nr. 8: ΚΑΡ·ΚΟ·ΜΗ... ΠΟΛ, cf p. 598, nr. 28: COL·AVR·METROPOL·ANTONINIANA·CA (Caracalla); p. 599, nr. 36: ΚΑΡ·Κ·ΜΗ·ΜΕΚΚΟΠ (Severus Alexander).

²¹ D. Oates, Studies in the ancient History of Northern Iraq, 1968, p. 74—75 (apud J. M. C. Toynbee, Sumer XXVI, 1970, p. 234).

²² Weissbach, loc. cit.

²³ Despre divinitățileenerate la Carrhae v. pe scurt Weissbach, op. cit., 2019—2021; J. B. Segal, in Versunkene Kulturen, München-Zürich, p. 211, 215, sqq.

²⁴ G. Téglás, Klio X, 1910, p. 495, nr. 2.

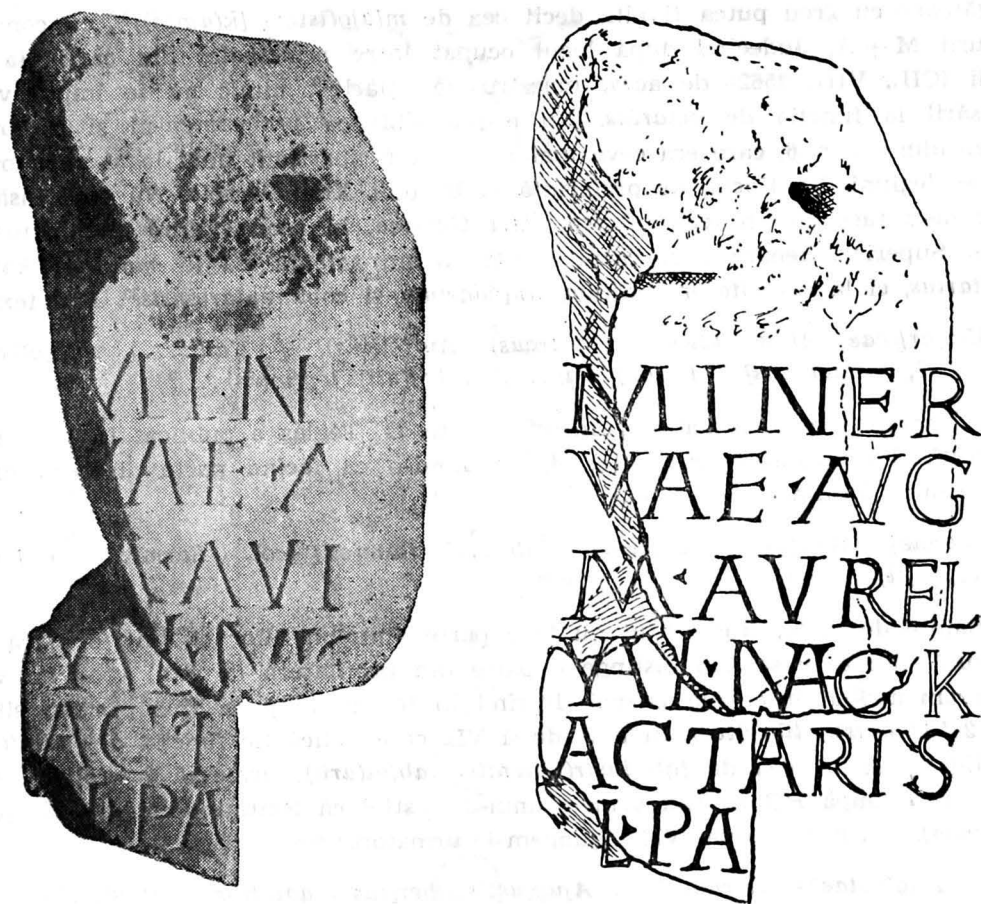

Fig. 3 — Fragment de altar închinat Minervei (Muz. Deva).

două bucăți alcătuiesc o bună parte dintr-un altar (fig. 3), avînd dimensiunile: $50 \times 22 \times 20$ cm. Literele au înălțimea de 3,5 cm. Remarcăm scrisul nu prea îngrijit, ciudatul virf din dreapta al lui M din r. 1 și 4 și ligatura din r. 4 între un V în formă de Y și un A. Altarul a fost închinat, după cum se poate citi în primele două rînduri, *Min[er]vae A[ug]ustae*]. Dedicantul e *M(arcus Aur[el]ius)* / *Val(.....)*, al cărui *cognomen* poate fi la fel de bine Valens, Valentinus sau Valerianus. În ce privește funcțiile îndeplinite de dedicant, cheia o oferă r. 5, unde se citește *acta[rius]*, presupunînd ligatura V+S întilnită în același cuvînt în CIL III, 7753. Această funcție cu rang de *principalis* din statul major al legatului unei legiuni²⁵ și cu misiunea de a redacta actele privitoare la serviciul militar-zilnic și la aprovizionare²⁶ mai e întilnită în Dacia într-o inscripție²⁷. Funcția pre-

²⁵ W. Kubitschek, *RE* I, [1893], 287; A. v. Domaszewski, *Die Rangordnung des römischen Heeres*², Köln-Graz, 1967, p. 38—39, 48, 71, 73; E. Kornemann, *RE* II A1-2 [1921], 855.

²⁶ E. Ruggiero, *DizEp* I, p. 52—53, 55—56; A. v. Domaszewski, *op. cit.*, p. 73.

²⁷ CIL III, 7753 (Apulum):*Iul(ius) Alexander actarius l(egati) leg(ionis) XIII G(eminiae)*; pentru trupele auxiliare v. M. Macrea, *Activitatea muzeelor*, Cluj, 1956, p. 112—114, fig. 9=I. I. Russu, *ActaMN* V, 1968, p. 454—456, nr. 3, fig. 3:*Au[rel]ius)...jus actarius*.... și O. Floca, *ActaMN* V, 1968, p. 111—112: *Ianuarus / actar(ius)*.

mergătoare cu greu putea fi alta decât cea de *m[a]g(ister) [k(ampi)]*²⁸, cu condiția ligaturii M + A. Judecând după locul ocupat între *principales* din cavaleria legiunii (CIL, VIII, 2562) de acest maestru de călărie²⁹, nimic nu se împotrivese avansării la funcția de *actarius*. Nu e imposibil ca *praenomen*-ul și începutul *nomen*-ului din r. 6, care era ceva mai scurt, să fi aparținut unui legat necunoscut al unei legiuni din Dacia, de preferință al legiunii *XIII Gemina*. Nu cred însă că avem de-a face cu un legat al *leg. XIII Gemina*, în același timp guvernator al Daciei Superior, deoarece în cazul acesta ne-am aștepta nu la *magister kampi* și *actarius*, ci la *exercitator equitum singularium* și *commentariensis*³⁰. Iată textul:

Min[er]/vae A[ug(ustae)] / M(arcus) Aur[el(ius)] / Val(...) m[a]g(ister) [k(ampi)]?, / acta[rius] / L(ucii) Pa[.....leg(ati) leg(ionis)...?]

4. Împreună cu fragmentul pomenit înainte, G. Téglás a publicat încă o piesă provenită din Sarmizegetusa³¹ (fig. 4), socotind-o ca făcând parte dintr-un altar de marmură și citind-o astfel:

[Dianae] / Aug(ustae) sac(rum) / Libe... / flam(en) [col. / Sarmiz.] / [ob] hon[orem] / [fl]a[monii].

Înainte de toate, fragmentul nu face parte dintr-un altar ci dintr-o placă de marmură, din care se mai distinge o parte din profilatura de sus. Apoi, nu văd de ce am atribui inscripția Dianei. Intrând în textul nu prea bine păstrat, citim în r. 2 *[A]ug(usti) liber[tus]*. În r. 3, după VL, care indică fie funcția de *[adiut(or) tab]ul(arii)* fie pe cea de *[ab instr(umentis) tab]ul(arii)*, urmează *tem[plum]*. Cît despre r. 4, după HO se văd urmele unui N, astfel că lectura e într-adevăr *[ob] hon[orem]*. Din r. 5 a rămas VM. Ajungem la următorul text:

.... Aug(ustae?) sac(rum) / A]ug(usti) liber[tus] / adiut(or)? tab]ul(arii) tem[plum] / ob] hon[orem] /um....

R. 2, la începutul căruia se afla numele dedicantului și r. 3, în care era pomenită funcția lui, arată, prin lungimea lor, că numele divinității sau al divinităților din r. 1 era destul de lung. Oricărei divinități i-ar fi fost închinată inscripția, templul ei a fost construit, refăcut sau împodobit de anonimul libert în semn de mulțumire pentru o favoare făcută de comunitate. Un libert putea dobîndi cel mult *ornamenta*³² și nicidecum *flamonium* sau altă funcție sau magistratură, în care erau aleși numai cei liberi din naștere³³. În r. 5 putea fi menționat și alt soi de favoare sau înlesnire, între care, de pildă, primirea în ordinul Augustalilor.

²⁸ A. v. Domaszewski, op. cit., p. 47—49.

²⁹ *ibidem*.

³⁰ Pentru funcția de *exercitator equitum singularium* v. A. v. Domaszewski, op. cit., p. 98; în Dacia o întîlnim în CIL III, 7904 (v. I. Glodariu, *ActaMN* III, 1966, p. 430, sqq) și, probabil, în CIL III, 14477. În ce privește funcția de *commentariensis*, v. A. v. Domaszewski, op. cit., p. 31, 33, 48 și mai ales p. 73; în Dacia o întîlnim în CIL III, 7794.

³¹ G. Téglás, *Klio* X, 1910, p. 496, nr. 3.

³² Șt. Borzsák, *RE* XVIII, 1, [1939], 1120—1121.

³³ *Lex Malacitana* — CIL II, 1964, R. LIV = ILS, 6089 = Abbot-Johnson, *Municipal Administration in the Roman Empire*, Princeton, 1926. p. 375; v. W. Liebenam, *Städteverwaltung im römischen Kaiserreiche*, Leipzig, 1900, p. 233, 258.

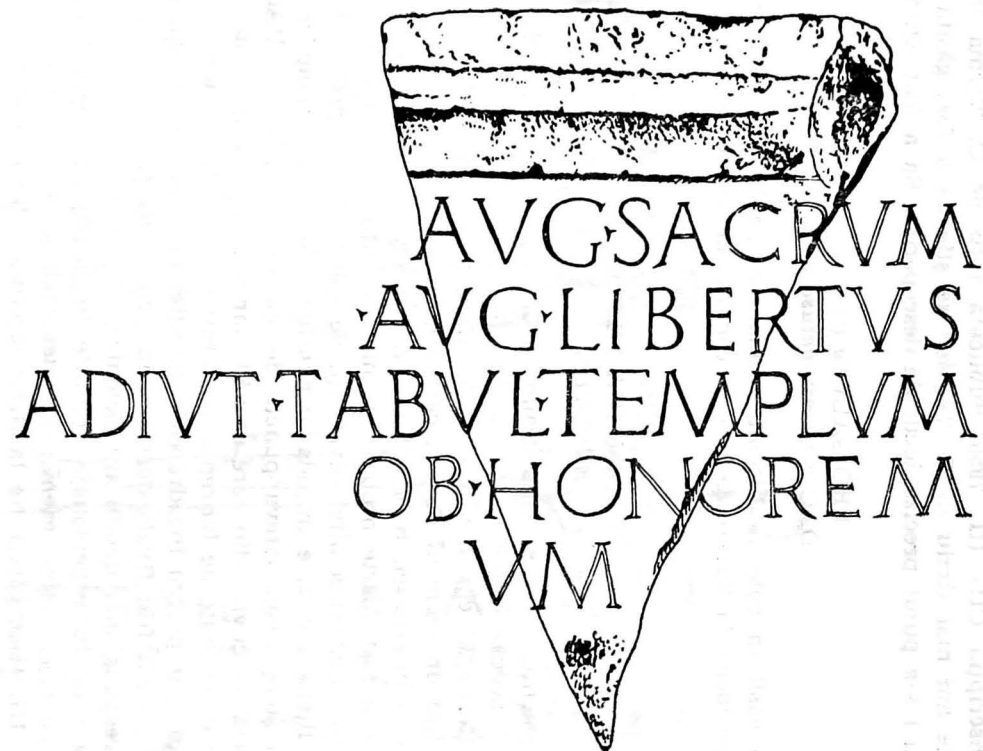

Fig. 4 — Fragment de inscripție votivă (Muz. Deva).

5. Despre inscripția CIL III, 7959, publicată întâi de C. Torma în 1882³⁴ și reluată cu 20 de ani mai târziu de G. Téglás³⁵ se știe că a fost găsită la Sarmizegetusa, dar nu i s-a putut preciza locul de descoperire. Ea a fost citită (CIL III, 7959) astfel:

PRO SALVTe col.
DAC SARmizegetusae

G. Téglás a găsit în colecția Liceului românesc din Brașov încă un fragment de inscripție, descoperit la Sarmizegetusa în condiții la fel de neclare, și l-a citit³⁶ în felul următor:

INVI
TE MEMORIA SEXTV
ET PATER

Ambele fragmente, care se află acum la Muzeul Arheologic din Deva, fac parte din una și aceeași inscripție, măsurînd împreună $33 \times 76 \times 10$ cm (fig. 5). Literele sînt înalte de 3,5 cm în r. 1 și de 3 cm în r. 2—4. În partea de jos chenarul se arcuiește într-un segment de arc, căruia trebuia să-i fi corespuns un altul în cealaltă jumătate a inscripției. R. 4 a fost scris în spațiul dintre cei doi segmenti. *Invi[cto]* din r. 1 a fost foarte probabil urmat de *Mithrae*³⁷; nu e însă exclus ca inscripția să fi fost închinată altei divinități, de pildă lui *Serapis*³⁸ sau *Sol invictus*³⁹. V, ultima literă a r. 2, e inițiala *nomen*-ului Valerius, care apare și în r. 4. În r. 3, cel mai șters, avem cîteva puncte de sprijin pentru a citi DAC SARMI-zegETVs. Urmează un cuvînt din care se văd clar numai ultimele două litere, VM. Cîteva urme ale unor haste ne îndreptătesc totuși să citim *t[emplum]*. Însăși forma pietrei e un argument pentru încadrarea inscripției între cele de construcție avînd caracter votiv. Ea va fi fost fixată deasupra intrării în templu, iar cei doi segmenti de arc vor fi corespuns unor detalii arhitectonice.

Revenind la cele două personaje amintite în inscripție, singurul cetățean de vază al Sarmizegetusei purtînd asemenea *praenomen* și *cognomen* e Sex. Valerius Fronto din CIL III, 1398, găsită fie la Sarmizegetusa⁴⁰, fie la Germisara⁴¹. Atît în CIL III, 1398 cît și în inscripția în discuție sînt pomeniți cîte doi Sexti Valerii. În ambele cazuri *praenomen*-ul se moștenește, ceea ce ne îndreptățește să presupunem că fac cu toții parte din aceeași familie, dacă nu cumva e vorba de

³⁴ C. Torma, *AEM* VI, 1882, p. 112, nr. 52.

³⁵ G. Téglás, *Hunyadvármegye földjének története* I, Budapest, 1902, p. 71.

³⁶ G. Téglás, *ErdM* XIX, 1902, p. 219, nr. 21.

³⁷ M. J. Vermaseren, *CIMRM* I, 1956, p. 347—348; II, 1960, p. 422—423.

³⁸ La Sarmizegetusa în inscripția C. Daicoviciu, *AISC* III, 1928—1932, p. 83, nr. 1 = *AnnEp* 1930, 134 = *AnnEp* 1933, 12; pentru restul imperiului v. L. Vidmann, *Sylloge inscriptionum religionis Isiacae et Sarapiacae*, Berlin, 1969, p. 344.

³⁹ v. Fr. Richter, *LexMyth* IV, [1909—1915], 1143, sqq. Despre cultul lui *Sol Invictus* în Dacia, S. Sanie a prezentat o excelentă comunicare la sesiunea de la Sarmizegetusa, 9—10 mai, 1975.

⁴⁰ M. J. Ackner, Fr. Müller, *Die römischen Inschriften in Dazien*, Wien, 1865, p. 21, nr. 94 = CIL III, 1398; cf. B. János, *ArchErt* XXXII, 1912, p. 393. Inscripția, care se afla la Orăștie și azi e dispărută, s-ar putea întregi astfel:

D(is) M(anibus) / Sex(to) Val(erio) Sex(ti) fil(l)io Pap(iria) / Frontoni d[ec(urioni) col(oniae)] / Sarmiz(egetusae), ae[d(ili), Ilvir(o),?] / flamin(i), p[raef(ecto)?] / collegii [fab(rum) vix / an(nos)?] .XXXVI

⁴¹ N. Gostar, *Sargetia III (= Contribuții la cunoașterea regiunii Hunedoara)*, Deva, 1956, p. 65.

Fig. 5 — Fragment de inscripție votivă (Muz. Deva).
<https://biblioteca-digitala.ro>

aceleași persoane. Menționarea numelui, probabil complet, al capitalei nu e în legătură cu construirea sau refacerea de către ea a templului, ci cu cea mai înaltă magistratură exercitată de Sex. Valerius Dacă e așa, lucrarea trebuie să fi fost finanțată de cel de-al doilea Sex. Valerius, probabil fiul celui dintâi, într-un moment al carierei municipale⁴².

Judecând după INVI din r. 1, din inscripție s-a păstrat ceva mai puțin de jumătate. Reconstituirea întregului text, făcută în bună măsură prin comparație cu inscripții asemănătoare dedicate lui Mithras⁴³, e prezentată cu rezervele cuvenite:

Invi[cto Mithrae?] / pro salute et memoria Sex(ti) V[al(erii) Col(oniae) Ulp(iae) Trai(anae) Aug(ustae)?] / Dac(icae) Sarmi[zeg]etu[s(ae)] t[emp]lum [vestustate conlapsum restituit?] / Sex(tus) Vale[rius]

Deoarece numele celui care a făcut lucrarea e trecut la sfârșit, există și următoarea posibilitate:

... restitutum est a] / Sex(to) Vale[rio]⁴⁴

6. Fragment inedit dintr-o mare inscripție, probabil onorifică, de marmură (fig. 6); dimensiuni: 10 × 46 × 16 cm; literele de 5 cm. În r. 1 nu există semne despărțitoare, iar în r. 2 lipsește și intervalul dintre cuvinte. În r. 1 participiul trecut *elector(um)* e întrebuințat cu rol fie de substantiv fie de adjectiv. Nu cred că se poate face vreo legătură cu destul de nesigura, de altfel, *ala electorum* din

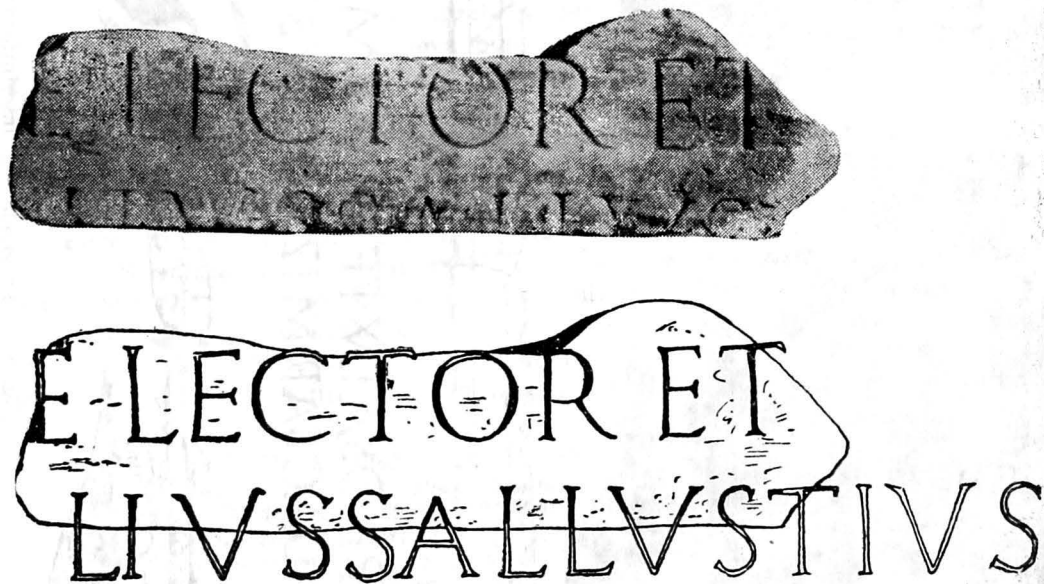

Fig. 6 — Fragment de inscripție (Muz. Deva).

⁴² v. W. Liebenam, *Städteverwaltung im römischen Kaiserreiche*, Leipzig, 1900, p. 54. sqq.

⁴³ CIL III, 3383 = CIMRM II, 1792, CIL III, 4540 = CIMRM II, 1661; CIL III, 4796 = CIMRM, 1431; CIL III, 5862 = CIMRM II, 1397; CIL III, 7776 = CIMRM II, 1951; CIL VII, 542 = CIMRM I, 842; CIL VIII, 2676 = CIMRM I, 1354; CIMRM I, 53; CIMRM II, 2208.

⁴⁴ Ca în CIMRM I, 53: *Pro sal. et incol. d. n. imp.....templum rest. ab.....*

Cășei⁴⁵. În ce privește numele fragmentar păstrat în r. 2, putem avea de-a face fie cu un*lius Sallust[ianus]*⁴⁶ fie cu un *polyonimus*. În acest din urmă caz un *cognomen* terminat în*llus*, foarte posibil ținând seama de distanța dintre litere, poate fi urmat de un alt *cognomen*, *Sallustianus*, sau de un *nomen* suplimentar, *Sallustius*. Nu e exclus însă ca în inscripție să se afle două *nomina*:*lius Sallustius*⁴⁷.

Lectura inscripției e următoarea:

.....*elector(um) et / lius Sallust[ianus, ius? ...*

7. În revista *Studii Clasice* XVI, 1974, p. 240—242, reluind o inscripție publicată de M. Bărbulescu⁴⁸, am dat, după găsirea a încă două fragmente aparținând aceleiași piese, următoarea lectură:

....[*T(itus) Aurel(ius) Em]eri[tus (centurio) l(eg)ionis]] VI / [V]ictric(is) Se[v]eri[anae s[o]cru]i / digniss[im]ae / l(oco) d(ato) [d(ecreto) d(ecurionum)].*

În timp ce articolul meu din *Studii Clasice* se afla sub tipar, a apărut în *SCIVA* XXV, 4, 1974, p. 598—599 un studiu al lui C. C. Petolescu, care dă de asemenea o lectură aceleiași inscripții:

[...(*centurio*)?] *l(eg)ionis / VI V]ictric[is Seve]ri[anae s[ocero] / digniss[imo] l(ocus) d(atus) [d(ecreto) d(ecurionum)].*

Deși C. C. Petolescu n-a avut la dispoziție decît fragmentul publicat de M. Bărbulescu, a găsit totuși dezlegarea sensului inscripției.

În vara lui 1974 am avut norocul de a găsi în depozitul Muzeului Arheologic din Sarmizegetusa încă patru fragmente ale aceleiași inscripții onorifice. Puse laolaltă (fig. 7) cele șapte bucăți măsoară 116 × 53 × 11 cm. Literele au în r. 1—6 înălțimea de 4,5 cm, iar în r. 7—10 înălțimea de 3,8 cm.

Textul complet al inscripției e următorul:

[*V]ale[ri]ae / L(ucii) fil[iae] / Fron[ti]nae / stol[ata]e / [T(itus) A]urel(ius) Eme[ri][t]us (centurio) l(eg)ionis]] VI / [V]ictric(is) Se[v]eri[anae s[o]cru]i / digniss[im]ae / l(oco) d(ato) [d(ecreto) d(ecurionum)].*

⁴⁵ Despre această formațiune v. I. I. Russu, *Activitatea Muzeelor*, Cluj, 1956, p. 129—131; idem, *SCIV* XXIII, 1, 1972, p. 66, nr. 7; p. 75, nr. 70.

⁴⁶ Un Sallustianus e cunoscut din CIL X, 3874 ca [*pro]curator Aug. ad vi-ces[imam]*] (v. H. Dessau, PIR III, S 56).

⁴⁷ Un exemplu ar fi M. Stlaccius Albinus Trebellius Sallustius Rufus (CIL XIV, 246), pomenit ca al doilea patron senatorial al unui *ordo corporator(um)* din Ostia în anul 140 (Rohden-Dessau, PIR III, S 671; Fluss, RE III, A2, [1929], 2551), dacă nu cumva în anul 151. Judecînd după T. Prifernius Rosianus Geminus *pater*, care-i precede pe lista patronilor în 140, consul între 120—126 (P. Hanslik, RE XXII, 2, [1954], 1968—1969) și cei care-i urmează, M. Sedatius Severianus în 156, consul în 153 (*AnnEp*, 1936, 99; A. Stein, *Die Reichsbeamten von Dazien*, Budapest, 1944, p. 25) și T. Prifernius Rosianus Geminus *filius* în 163, consul în 146 (*AnnEp*, 1936, 98), M. Stlaccius Albinus Trebellius Sallustius Rufus trebuie să fi fost de asemenea ales patron în calitate de consular. Prezența în Dacia a lui M. Stlaccius Albinus Trebellius Sallustius Rufus sau a unui alt înalt personaj cu nume asemănător e posibilă datorită monumentalității literelor și a rarității mai sus presupusei succesiuni de *nomina*, dar e departe de a fi probabilă din pricina caracterului fragmentar al inscripției.

⁴⁸ *Dacia* N. S. XV, 1972, p. 205—206, fig. 1.

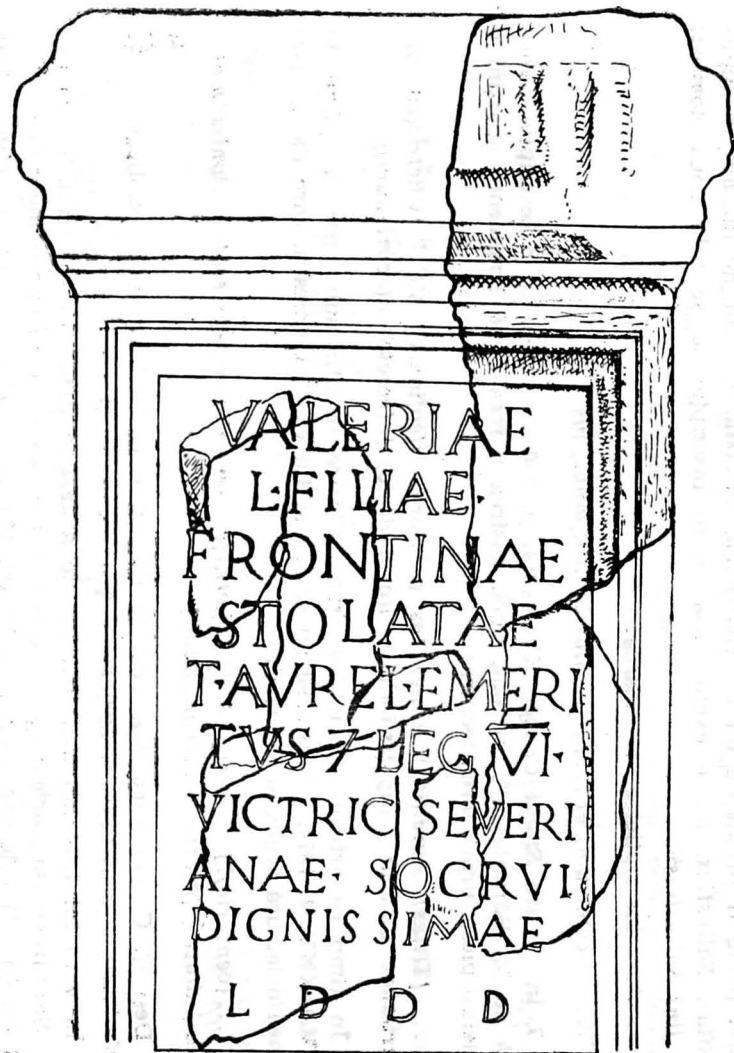

Fig. 7 — Inscriptie onorifică (Muz. Sarmizegetusa).
<https://biblioteca-digitala.ro>

Epitetul *stolata*⁴⁹ e folosit în loc de *stolata femina* cu înțelesul de *matrona*. Valeria Frontina e soția lui C. Valerius Surus, duumvir al capitalei⁵⁰, și fiica unui L. Valerius . . . , care ar putea fi din aceeași familie cu un alt ilustru personaj, L. Valerius Rufus⁵¹, de asemenea duumvir⁵².

IOAN PISO

INDICE EPIGRAFIC

[ab instr(umentis)? tab]ul(arii)	4	invi[ctus]	5
acta[rius]	3	Khara	2
[adiut(or)? tab]ul(arii)	4	l[eg(io)] VI [V]ictrix Se[v]eriana	7
ae[d(ilis)]	5	m[a]g(ister) [k(ampi)]	3
Aelia Flora	1	Mett(ia) Flora	1
Aes(culapius)	1	C. Met(t)ius Cassian(us)	1
Aug(usta?)	4	C.(?) Mett(ius) Cassianus	1
[A]ug(usti) liber[tus]	4	C.(?) Mett(ius) Protenus	1
M. Aur[el(ius)] Val(. . . .)	3	Min[er]va A[ug(usta)]	3
[T. A]urel(ius) Emeri[t]us	7	[Mithras?]	5
(centurio)	7	L. Pa	3
[Clau]dian[us]	2	p[raef(ectus)?] collegii [fab(rum)]	5
[Col(onia)] Sarmiz(egetusa)	5	. . . ius Sallust[ianus, -ius?]	6
[Col(onia) Ulp(ia) Trai(ana)		s[o]crus	7
Aug(usta?) Dac(ica)		stol[ata]	7
Sarmi[zeg]etu[s(a)]	5	tem[plum]	4, 5
d[ec(urio)]	5	[V]ale[ri]a L. fil[ia] Fron[ti]na	7
[d(ecretum) d(ecurionum)]	7	Sex. Vale[rius]	5
(duum)vi[r]	1, 5	Sex. V[al(erius)]	5
elect(i)	6	Sex. Val(erius) Sex. fi[l(ius)] Pa-	
flamen	5	p(iria)] Fronto	5
Hyg(ia)	1		

EPIGRAPHICA (III)

(Résumé)

On y présente, en les réinterprétant, sept inscriptions de Ulpia Traiana Sarmizegetusa, parmi lesquelles no 6 inédite et no 3 partiellement inédite.

1. L'inscription de l'autel dédié à Aesculapius et Hygia, reprise par O. Floca (AISC, I, 1928—1932, p. 104—105 = *AnnEp*, 1933, 19) est lue d'une manière différente. L'autel a été dédiée aux deux divinités pour la santé de Aelia Flora, Mettius Protenus, Mettius Cassianus et de Mettia Flora par l'époux, respectivement le père, C. Mettius Cassianus. Il s'agit probablement d'une famille d'origine gréco-orientale.

2. Par la nouvelle lecture [Clau]dian[us ex] Khara on identifie dans CIL, III, 7961 un coloniste originaire de Carrhae.

3. Au fragment publié par G. Téglás (*Klio*, X, 1910, p. 495, nr. 2) on ajoute un autre, inédit. Les deux pièces font partie d'un autel dédié à Minerva Augusta

⁴⁹ v. Aeg. Forcellini, *Totius latinitatis lexicon*, V, Pratum, 1871, p. 646; G. Le-roux, *DA* IV, 2, p. 1522; E. Hübner, *Hermes* XIII, 1874, p. 425—426.

⁵⁰ C. Daicoviciu, *Dacia* III—IV, 1927—1932, p. 548—549 = *AnnEp*, 1933, 247 = I. Piso, *StCl* XVI, 1974, p. 241.

⁵¹ CIL III, 1485.

⁵² Pentru restul comentariului v. I. Piso, *op. cit.*, p. 240—242.

par *M. Aur[el(ius)] Val(.....)*, d'après l'opinion de l'auteur *m[a]g(ister) [k(ampi)]* et *acta[rius]* d'un légat inconnu d'une légion de la Dacie.

4. On aboutit à un texte différent de celui offert par G. Téglás (*Klio*, X, 1910, p. 496, nr. 3). Un libert, au nom inconnu, construit ou refait un temple en signe de reconnaissance pour une faveur accordée par la communauté.

5. Le fragment CIL, III, 7959 et celui publié par G. Téglás (*ErdM*, XIX, 1902, p. 219, nr. 21) font partie d'une même inscription, placée au-dessus de l'entrée d'un temple appartenant probablement à Mithras. On y fait, à ce qu'il semble, mention de la construction ou de la réfection du temple par un Sex. Valerius pour le salut et en mémoire d'un autre Sex. Valerius, haut magistrat de la capitale.

6. Le fragment inédit d'une grande inscription mentionne un ...*lius Sallust[ianus]* ou un *polyonimus* comme ...*llus* ou ...*lius Sallust[ius]*.

7. On reprend, après avoir trouvé de nouveaux fragments, une inscription discutée par l'auteur dans un article antérieur (*StCl*, XVI, 1974, p. 240—242). La personne honorée est Valeria Frontina *stolata*, femme de C. Valerius Surus, *duumvir*, et belle-mère de T. Aurelius Emeritus, centurion de la *leg. VI Victrix Severiana*.

Les inscriptions nos 1 et 7 se trouvent dans le Musée de Sarmizegetusa, tandis que les nos 2, 3, 4, 5, 6 sont conservées dans le Musée de Deva.